

Totalitní režimy, velká hospodářská krize, Československá republika ve 30. letech, situace před druhou světovou válkou, rozbití ČSR

Totalitní režimy

Fašismus

- POCHOD NA ŘÍM, státní převrat 29.10.1922
- 1923 volební zákon: když strana získá 25 %, má nárok na 2/3 křesel v parlamentu → podařilo se to fašistům, ovládli parlament, likvidovali opozici
- postupně se moc změnila v diktaturu, likvidace opozice
  - království zachováno, existoval parlament, ale Velká fašistická rada
  - Hitler ve 20. letech k Mussolinimu vzhlížel
  - ekonomický korporativní režim, v čele korporace musí být fašista
  - navzájem podpora, symbióza s katolíky – Lateránské smlouvy

Španělsko

- po 1. sv. válce: Španělsko neutrální, ve 20. letech chudé a ekonomicky zaostalé, vojenská diktatura v čele s **Miguelem Primo de Riverem** – konzervativní; král **Alfonso XII.**
  - obrovské státní výdaje, inflace, nebyla pozemková reforma → bouření na venkově
- (1925) dostal řád Bílého lva, ve 30. letech složil funkci
- 1931 vyhlášena republika, církev oddělena od státu, ženy hlasovací právo, nová ústava zaručovala autonomii Kataláncům a Baskovům
- 1936 Vláda lidové fronty – komunisti, anarchisti, sociální demokraté
- to se nelíbí konzervativcům, křesťanům, monarchistům, kteří udělají nepovedený převrat, tak začíná občanská válka
- červenec 1936 válka začala vojenským převratem ve španělském Maroku, nacionalisté, nesouhlas s volbami a současnou vládou
- velitelem frankistů **Francisco Franco**, jeho stoupenci příznivci falangy, režim blízký italskému fašismu, jiná ústava, věznění opozice, cenzura
  - Hitler poskytl frankistům letecký most z Maroka do Španělska, neměli jinak jak transportovat vojáky a zbraně; dále poskytoval zbraně, muže
  - zbraně nacionalistům: Německo, Itálie; republikánům: Mexiko, Sovětský svaz, interbrigády – dobrovolnické sbory z celého světa; politika nevměšování: Francie, Velká Británie
- duben 1937 první nálet na civilní obyvatelstvo v historii: Guernica, vybombardováno Němci, poprvé za cíl zasáhnout civilní obyvatelstvo, německá legie Condor
- nedařilo se jim dobýt Madrid, posunuli se na sever, ovládli průmyslovou část země; republikáni oslabení rozpory mezi skupinami
  - interbrigády musely být rozpuštěny na výzvu Společnosti národů
- 1.4.1939 vyhlásil Franco válku za ukončenou
- v reakci na bombardování → Pablo Picasso obraz Guernica

Polsko

- poválečná situace nedobrá, politická roztržičnost, Pilsudski 1926 premiérem, cíl ozdravit Polsko – tzv. sanace, sanační vlády
- zahájeno nové období do 1939, pomalé zlepšení situace, ale hospodářská krize těžce dopadla
- režim se stával autoritářský, 1935 nová ústava, vojenský rozkaz, prezident velké pravomoce
- Josef Beck ministr zahraničí, politika Rovnováhy, nesmí být v konfliktu zároveň s Německem a Sovětským svazem

Maďarsko

- stanovení formy vlády, kdo bude hlava státu – 1. úkol
- bude to království, regentem prohlášen admirál Miklós Horthy – království bez krále, monarcha regent
- Karel I. se dvakrát snažil získat trůn, jednou vojensky, neúspěšně
- zákon o detronizaci Habsburků
- radikální strana Ference Szálasiho: snažil se provést nacionalistický převrat, zavřen, založil národně socialistickou stranu Strana šípových křížů, dostali se k moci na konci války – 1944, pak vláda národní jednoty

Rakousko

- půjčka od Společnosti národů, obnova pomalá, nestabilita vlád, hospodářská krize → autoritativní demokracie
- Engelbert Dollfuß (austrofašistická vlastenecká fronta) dostal se k moci legálně, stal se kancléřem, pak rozpustil parlament, vyhlásil vládu jedné strany, pak zavražděn nacisty
- Kurt Schuschnigg – nový kancléř, Hitler si ho pozval na povídání – ultimátum od Němců → ústupky vůči Němcům, nekonečné ústupky, jednal jak chtěl Hitler; pak odmítnul ústupky a podal demisi; chtěl udělat plebiscit o připojení k Německu, ale nestihl se, předtím okupace
- novým kancléřem Arthur Seyß-Inquart – požádal Němce o obnovení pořádku, Rakousko začaly obsazovat německé jednotky, byly vítány, 12.3.1938 tzv. anšlus
- Hitler plebiscit udělal, ale zfalšovaný, výsledek 99 % pro připojení
- „květinová válka“, vítali Němce květinami

Československo ve 30. letech

- 1931-33 ČSR postihla velká hospodářská krize (ve světě od 1929)
- 1929 konec vlády tzv. panské koalice (agrárníci, křesťani), pak předčasné volby – vláda široké koalice – nová vláda, v čele František Udržal, krize nebyla řešena, Udržal neudržel
- 1933 krize kulminuje, průmyslová výroba poklesla na 60 %, export na 1/3, hutnický průmysl na 1/3, vzrůstá nezaměstnanost, 13 mil. obyvatel, přes 900 tis. až 1 300 tis. nezaměstnaných
- nejvíce to odskákali dělníci a zemědělci, krize zasáhla zemědělství, Slovensko a Podkarpatská Rus, nespokojenost na Slovensku, není autonomie, dopady krize → radikalizace

- postiženy oblasti s lehkým spotřebním průmyslem, např. papírnictví, sklářství → Sudety, sudetští Němci se radikalizují, obecně celá společnost
- fašistické tendence
- slovenská lidová strana (HSLs), tzv. klerofašismus – fašismus s důrazem na křesťanství, měli sjezd, postavili se za Vojtěcha Tuku, 1928 vydal článek kde říkal že martinská deklarace měla tajný dodatek který nebyl zveřejněn – Slováci pokud nebudou spokojeni, mají se rozhodnout, co dál – maďarský agent, uvězněnl vládou ČSR
- požadavek autonomie, nakonec skutečně – jednotný autonomistický blok – požadují autonomii, HSLs + další nacionalistická slovenská strana
- hlinkovci (HSLs) se zviditelnili srpen 1933, v Nitře výročí 1100 let od založení 1. kostela v Nitře, v době Velké Moravy, vládní delegace přijela, pozornost na sebe strhli hlinkovci, štvavá řeč proti ČSR
- také jsme měli nacionalisty – Národní sjednocení, čeští nacionalisté, v čele Karel Kramář, ostře proti Němcům, fašizující tendence
- existovala Národní obec fašistická (NOF), v čele Radola Gajda, nejprve v čele čs. armády, degradován, bývalý legionář, NOF zorganizovala pokus o převrat fašistický, v Brně v kasárnách Židenice – tzv. židenický puč (1933), snaha o převrat jako v Itálii, Německu, bylo to trapné, neorganizované, primitivní; Gajda byl 6 měsíců vězněn; neúspěšné
- hnutí Vlajka – deklasované živly, čeští fašisté
- vláda nereagovala, vládní opatření – zvýšení dávek, rozdali poukázky, jednorázové akce, rozdávali polévky, mléko, podstatu krize ale neřešili
- Udržal se neudržel, vláda padla 1932, další premiér Jan Malypetr 1932-1935, už řešili krizi, státní zásahy do ekonomiky, 240 nařízení
- zákony: zmocňovací zákon – rozšíření pravomocí vlády na úkor parlamentu v hospodářských opatřeních, zákon o protistátní činnosti, umožňoval vládě měnit nestranné soudce, zákon o pozastavení x rozpuštění politických stran, zakázána DNSAP i DNP nejdříve pozastavena činnost pak zakázány; okamžitě se sdružili do jiné strany, sudetoněmecká strana, hemlajnovci; tiskové zákony, mohli pozastavit tisk pro demokracii nebezpečných periodik

Složitá zahraniční politika

- fašisující státy, Rakousko, Německo, Itálie, Polsko, Maďarsko
  - Beneš začal budovat pohraniční opevnění 1932
  - stále více jasné že versailleský mírový systém bude porušen
  - Beneš se snažil aktivizovat spolupráci v rámci Malé dohody, pakty organizační a hospodářský – Jugoslávie, Rumunsko (spíše královské totalitní režimy)
- 1934 Balkánská dohoda – Turecko, Rumunsko, Řecko, Jugoslávie – špatné pro nás, táhne to země směrem na Balkán spíše než k nám, později i Bulharsko a Albánie, minus pro nás, vzdalují se Jugoslávci a Rumuni
- 1934 ministr zahraničí Beneš se snaží s francouzským Louisem Barthou o spolupráci, založen východní pakt – gró tvořila Francie, ČSR, SSSR, hráz proti expanzi Hitlera, začali jednat s jugoslávským králem Alexandrem I., nicméně když jednali v Marseille, byl na Alexandra spáchán úspěšný atentát
- vstup SSSR do Společnosti národů 1934

1935 Hitler vyhlásil brannou povinnost, ČSR a Francie smlouvy se Sovětským svazem – do té doby vlády ignorují Sovětský svaz, de jure stát neuznali, ignorovali ho

- dovětek smlouvy – pomoc nám mohou jen tehdy, pokud nám pomůže Francie – obava ze SSSR
- obrovský problém

květen 1934 prezidentské volby, TGM, 84 let, abdikoval o rok později

- během volby dělají komunisté brikule, nakonec vyhození od voleb komunističtí poslanci, byly na ně vydány zatykače, utekli do SSSR, Gottwald jediný protikandidát Masaryka, neuspěl

1933 zakázána DNSAP, nová strana Sudetendeutsche Heimatsfront – Sudetoněmecká vlastenecká fronta, **Konrad Henlein** v čele

- do voleb jdou pod názvem Sudetoněmecká strana (SdP), K. Henlein, K. H. Frank
- výsledky voleb průšvih, nejvíc hlasů Němci, 1935 parlamentní volby – SdP 15,2 %, agráři 14,3 %, socdem 12,5 %, KSČ 10,3 %
- podařila se znova vytvořit vláda v čele s agráříkem Janem Malypetrem, koalice snad všech kromě SdP a KSČ
- slovenské strany ne tolik hlasů
- nový předseda agráříků Rudolf Beran, nesouhlasí s politikou Beneše, smír nachází Milanem Hodžou, který je pak i premiérem

listopad 1935 abdikuje Masaryk, prosinec prezidentské volby, Edvard Beneš, na jeho pozici ministra zahraničí pak K. Krofta

- kandidát agráříků u prezidentských volbách, v den voleb ho stáhli

1936 OH v Berlíně, už se vědělo, prosakovaly informace o tom, co Hitler dělá, už první koncentráky, ustál to, olympiáda v Berlíně vyzněla jako oslava německého sportu, Hitler přijal naše sudetáky, spolčí se

14.9.1937 Masaryk umírá, obrovský hřbitovní průvod, největší od dob Karla IV., státní smutek

12.3.1938 anexe Rakouska, nebezpečná hranice, Čechy a Morava ze tří stran obklopeny Německem

Mezinárodní situace před druhou světovou válkou

Japonsko

- císař **Hirohito** (též Šówa) – stoupencem expanzivní politiky, Japonsko potřebuje přírodní zdroje, jejich prvním cílem bylo Mandžusko (bohaté na přírodní zdroje, místo odbytu japonské výroby), 1931 *Mukdenský incident* (zinscenování výbuchu železnice), samostatný stát Mandžusko (císař Pchu I. (před rozpadem Čínského císařství v raném dětství poslední císař dynastie Čching))

1937-1945 JAPONSKO-ČÍNSKÁ VÁLKA – začala v červenci 1937 u mostu Marca Pola (zinscenovaný útok Číňanů na tento most); masové vraždění civilistů, masakr v Nanking – 300 tis. mrtvých, Číňany ale neporazili, válka skončila kapitulací Japonska v září 1945 (považuje se za součást 2. WW)

1936 pakt proti Kominterně – uzavřeno mezi Japonskem a Německem v listopadu 1936, týká se společného zacílení proti SSSR (proti komunismu), v roce 1937 se k paktu připojila Itálie; „tajný“ dodatek o tom, že pokud by jeden stát zaútočil na Rusko, tak ostatní státy nesmí být na straně Ruska, počátek linie Berlín–Řím–Tokio

Itálie

prosinec 1934 PRVNÍ ITALSKO-ETIOPSKÁ VÁLKA, Společnost národů nic neudělala, Etiopie se brání

říjen 1935 zahájení druhé italsko-etioopské války, postup do vnitrozemí Etiopie, v Etiopii císař Haile Salassie, požádal o pomoc Společnost národů, zas nic moc neudělali

- francouzský premiér Pierre Laval slíbil Itálii kus Etiopie → pád francouzské vlády
- Etiopie se stala součástí Italské východní Afriky (italské kolonie v Eritrei a Somálsku)

květen 1939 ocelový pakt mezi Itálií a Německem, zavázali se k vzájemné pomoci v případě války, v roce 1940 se připojilo Rumunsko

Politika appeasementu

- politika ústupků, zmírňování a tolerance ve snaze předejít vojenskému či politickému konfliktu
- posílení Sudetoněmecké strany (působí pro Československo, ale chtějí ho rozbít)

1935 parlamentní volby – sudetoněmci nejvíc hlasů, nebyli přizváni k tvorbě vlády, to dělali agrárníci, premiér Milan Hodža

1935 prezident Beneš

1937 program národnostní politiky

duben 1938 sjezd SdP, z toho vznikly tzv. Karlovarské požadavky – požadují samosprávu pohraničí

- plán **Fall Grün** – tajný plán vojenského útoku na Československo v případě odmítnutí ultimát

květen 1938 částečná mobilizace

- německá strategie: požadovat nesplnitelné, tím pádem způsobit válku, za kterou

září 1938 projev Hitlera na sjezdu NSDAP, sudetští Němci se bouří, ...

- ultimátum ČSR aby předala Sudety Německu (v rámci zachování míru tzv.), v Praze demonstrace asi 250 tis. lidí
- území ČSR chtělo i Polsko (Těšínsko) a Maďarska (jižní Slovensko)

Mnichovská konference

- 29./30. září 1938
- zástupci států: Adolf Hitler, Neville Chamberlain, Benito Mussolini, Édouard Daladier, československý zástupce nikde
- podepsání Mnichovské dohody → musíme vyklidit pohraničí do 10. října 1938

1. října 1938 vznik druhé republiky (Česko-Slovensko)

- pro národ obrovské zklamání, lid je zlomen

Druhá republika

- 1.1.1938 R. Beran v časopise Venkov (časopis agrární strany) vyzývá, aby se ČS vláda naučila komunikovat se sudetoněmeckou stranou, aby vstoupila do vlády (tohle bylo zveličeno po válce komunisty)
- 12.3. *anschluss* (obsazení, připojení Rakouska Němci), hranice prodlouženy až na 2000 km
- 28.3. Adolf Hitler se sešel s Henleincem a začali kout své pikle, chtějí klást čs. vládě nesplnitelné požadavky, čs. vláda se snaží jednat, ale Henleincem z jednání odešli
- 1.4. M. Hodža, tehdejší premiér, vedl ta jednání
- *Fall Grün*: plán rozbití Československa, využívá problém se sudeťáky a rostoucí touhu Slováků po autonomii
- 23.-24.4. *Karlovarský sjezd*: osm bodů, co chtějí Němci po ČS vládě (zrovnoprávnění české a německé národnosti, uzavření pohraničí, sudetští Němci mají vlastní správu, aby se Němci mohli hlásit k nacismu, odškodnění Němců za to, co jim ČSR udělala)
- situaci komplikuje politika appeasementu (tendence ustupovat požadavkům agresora)
- květen francouzským premiérem Eduard Daladier, taky přistupuje na politiku appeasementu
- v ČS pohraničí dochází k incidentům, německá armáda se přibližuje, snaží se využít problémů, které přišly s volbami do obecních zastupitelstev (květen-červen)
- 15.5. manifest *Věrní zůstaneme*: vyzývá k obraně Československa, nikdo nám nebude diktovat podmínky, podepsalo ho na milion Čechoslováků
- 20.5. vyhlášená částečná mobilizace
- o den později byli nachystaní
  - začíná mediální kampaň, kde se vysvětluje, o co jde
  - Němci se stáhli
- 3.7. všesokolský slet, vyzněl protiněmecky
- Hodžova vláda byli ochotni to vykomunikovat, na návrh Británie Češi přistupují na to, aby na naše území přijela jakási mise, která měla zhodnotit situaci
- 3.8.-16.9. mise lorda **Waltera Runcimana**, došli k závěru, že soužití Čechů a Němců není možné
- 13.9. pokus o puč jednotky Freikops (sudetské jednotky) po projevu Hitlera v Norimberku, vláda povstání potlačila a sudetoněmecká strana byla definitivně zakázána
- 15.9. začátek jednání Chamberlaina s Hitlerem v Berchtesgaden
- Hitler chce území Československa, kde žije více než 50 % Němců, Chamberlain souhlasí
- 19.9. ultimátum ČS vládě, aby vyhověla těmto požadavkům
- 20.-21. 9. velvyslanci de Lacroix a Newton, kteří naléhali na přijetí ultimáta
- 21.9. vláda nakonec souhlasí v 6 ráno, v 5 večer ohlašuje veřejnosti herec Zdeněk Štěpánek, veřejnost se bouří v Praze, vláda podává demisi
- 23.9. vytvoření nové vlády v čele s Janem Syrovým, který vyhlásil všeobecnou mobilizaci, probíhá s nadšením, Češi chtějí bránit svou republiku
- 22.-23.9. další jednání Chamberlaina a Hitlera v Bad Godesberg, když se dozvěděl o mobilizaci, požaduje, aby ČS vyhovělo i Polským a dalším požadavkům, Hitler vyhrožuje, že Česko napadne
- 29.-30.9. situace se tak vyhrotila, že Mussolini zorganizoval *Mnichovskou dohodu*, kde jednali Hitler, Mussolini, Chamberlain a Daladier, čechoslováci nepřizváni, Čechy musí postoupit Hitlerovi sudety v několika vlnách, Československá vláda musí vyhovět požadavkům Maďarska a Polska

30.9. když velvyslanci dorazili do Prahy, Syrového vláda kapitulovala vůči Německu

- ztráta pohraničí, Poláci chtějí Těšínsko a malé kousky Slovensko (Orava, Spiš, Šariš, Kisúce), což dostali

2.11. *Vídeňská arbitráž*: ministr zahraničí Německa a Itálie, o tom co musí odevzdat Čechoslováci Maďarům (jižní a východní Slovensko a Podkarpatská Rus)

30.9. „ošukáním“ vzniká druhá republika

—

13.3.1939 jednání A. Hitlera a J. Tisa

14.3. vyhlášen Slovenský stát, odtrhnuto od Druhé republiky, pražská vláda dostala *Maďarské ultimátum*: buď Češi zmizí z Podkarpatské Rusi, nebo začneme vojenské operace → autonomní území Maďarů

14.-15.3. E. Hácha a F. Chvalkovský jednali v Berlíně s Hitlerem a Göringem, Hitler chtěl, aby Hácha požádal o ochranu zbytku Čech, aby byly připojeny ke Třetí říši, po vyhrožování vybombardováním Prahy Hácha dostal infarkt, ve čtyři hodiny ráno nakonec souhlasil

15.3. okupace od 6.00

- většina lidí schovaných doma, někteří lidé Hitlera vítali

Protektorát Čechy a Morava

16.3.1939 vyhlášen protektorát Čechy a Morava (čti Hitler podepsal nařízení o vytvoření protektorátu), zůstalo jen 7,5 milionů obyvatel

18.3. říšským protektorem jmenován Konstantin von Neurath, státní tajemník K. H. Frank

- Neurath se jevil málo krutý, proto byl v roce 1941 vystřídán Heinrichem
- v protektorátu jsme nesměli mít parlament, armádu (jen vládní vojsko), mohli jsme mít presidenta (Hácha byl tedy jen „státní president“)
- měli jsme celkem čtyři protektorátní vlády: Rudolf Beran, Alois Eliáš (vlastenec, udržoval kontakt s Londýnem a odboji, později popraven), Jaroslav Krejčí (kolaborant), Richard Bienert (kolaborant)
- Hácha se ze začátku snažil protestovat, ale po Heydrychiádě už byl nemocný a začala mu vynechávat psychika, nepoznával lidi, věci apod.
- po celém protektorátu německé nadpisy, dvojjazyčný systém, germanisace, němčina ve školách, pozměněny české dějiny
- ostré vystupování proti intelektuálům, v roce 1939 na podzim zavřeny vysoké školy, potřebovali podniky a zemědělce, jezdí se vpravo, říšská marka

Slovensko

- Tiso patřil mezi umírněný proud, chtěl fašistický stát pod záštitou Německa
- Vojtěch Tuka patřil k radikálnímu proudu
- opravdu fašistický stát, posílali židy do koncentráků apod., vyráběli pro říši
- když napadl Hitler Polsko, Slovensko byla jedna z mála zemí, jež se účastnila